

Wacław Zarzycki

Dwa systemy ustroju adwokatury europejskiej

Palestra 32/5(365), 1-7

1988

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

WACŁAW ZARZYCKI

DWA SYSTEMY USTROJU ADWOKATURY EUROPEJSKIEJ

W Europie zachodniej ukształtowały się historycznie dwa systemy ustrojowe adwokatury, które wykazały znaczną odporność na wstrząsy dziejowe. Jeden z nich to system przyjęty w części państw z Francją i Anglią na czele, a drugi to system przyjęty w Niemczech, Austrii i niektórych innych państwach.

Oba te systemy stały się przedmiotem wielu prac badawczych w XIX i XX wieku. Poświęcono im szereg publikacji, zwłaszcza we Francji i w Niemczech. Problematyką tą zajmowali się: Franqueville, Appleton, Mollet, Payen, Vallier, Prischla, Weissler, Holzendorf, Jaques, Lorenz von Stein. Badaczy interesowała przeszłość i przyszłość adwokatury, sprawa połączenia profesji adwokata z przedstawicielstwem procesowym, uznania adwokatury za możliwą dołączenia jej z pracą w notariacie, z maklerstwem oraz ze stanowiskiem radcy prawnego w przedsiębiorstwach handlowych i przemysłowych.

Adwokaci francuscy i angielscy od stuleci zajmowali wysokie stanowiska społeczne. Ich głównym zadaniem było udzielanie porad prawnych i wygłaszanie mów na posiedzeniach sądowych. Funkcje zastępstwa procesowego w systemie anglo-francuskim pełnili pełnomocnicy procesowi (we Francji — *avoués*, w Anglii — *solicitors, attorneys*). Pod koniec średniowiecza regulamin parlamentu paryskiego z 1344 roku podzielił adwokatów występujących przed nim na trzy grupy: adwokatów-konsultantów, adwokatów-zastępców procesowych (*avoués*) i adwokatów-słuchaczy praktykantów. Stosunek jednych do drugich w tym okresie można było określić jako stosunek mistrzów do czeladników. Francuski system ustroju adwokatury polegał do czasów rewolucji w 1789 roku na obowiązkowym zastępstwie stron przez pełnomocników procesowych (*avoués*) przy redagowaniu i składaniu poz-

wów, pism procesowych, wskazywaniu świadków i innych dowodów oraz egzekucji wyroków.¹ Na rozprawie przygotowanej w ten sposób strony mogły występować same w swej obronie albo korzystać z pomocy adwokata-obroncy.² Tę podwójną organizację zastępstwa procesowego i obrony, zniesioną przez rewolucję z 1789 r., zaczęto potem stopniowo przywracać za Napoleona: najpierw stanowiska pełnomocników (*avoués*), a następnie adwokatów.³

Adwokaci we Francji i Anglii, uwolnieni od obowiązków żmudnego przygotowywania spraw, zajmowali się głównie ich stroną prawną.⁴ Obejmowała ona studiowanie orzecznictwa, a w Anglii również prawa zwyczajowego i poglądów doktryny. Adwokaci francuscy i angielscy, występując przed sądem, mieli również okazję do pogłębiania swego krasomówstwa.⁵ Palestra francuska szczyści się dotąd oratorstwem sądowym Berryera, de Sèze'a i Troncheta, obrońców Ludwika XIV, Juliusza Favre'a, Leona Gambetty (premiera), Raymonda Poincaré'go (od lutego 1913 r. prezydenta Francji). W Anglii niezwiędła sława okrywa dotąd nazwiska Foxa, Sheridan, Lorda Broohama, Erskine'a i Kurrena.

Angielskie środowisko adwokackie niezwykle boleśnie przeżyło śmierć swego przedstawiciela Erskine'a. Prischl w związku z tym podaje: „Gdy umarł Erskine, cała Szkocja płakała nad grobem swego największego adwokata i jego śmierć uchodziła za klęskę społeczną”.⁶

Surowe przepisy etyki zawodowej zabraniały adwokatom we Francji i w Anglii podejmowania wszelkich zajęć ubocznych — z wyjątkiem profesury na wydziałach prawa, piastowania stanowiska ministra albo wiceministra, posła do parlamentu i senatora oraz posad honorowych i bezpłatnych, np. konsula honorowego.⁷ Ograniczenia te nadawały adwokataturze charakter „zakonu prawniczego” i budziły sprzeciw. Łączenie profesji adwokata z jakimkolwiek innym stanowiskiem lub zawodem uważano za zagrożenie dla niezawisłości koniecznej w walce o prawo. W Anglii istniało ściśle powiązanie adwokatury z magistraturą sądową. Sędziowie wyższych sądów wybierali spośród wybitnych przedstawicieli palestry kandydatów na sędziów i tworzyli wraz

¹ E. Bonnier: *Elements d'organisation judiciaire*, 1853, s. 226—256. ,

² *Histoire du barreau a l'étranger*, „Bulletin de la Société de la législation comparée”, a: 1870, p. 94 (Allemagne), 1876, p. 52 (Portugal), 1878, pp. 195 et 249 (Angleterre), 1880, po. 507 (Espagne et Portugal). *Annuaire de législation étrangère* a 1874 (Italie, Autriche-Hongrie), 1876 (Turquie).

³ J. Bourdou: *La réforme judiciaire de l'an VIII*, 1914, s. 444.

⁴ Franqueville: *La système judiciaire de la Grande Bretagne*, 1893, s. 368.

⁵ Ortoloff: *Die gerichtliche Redekunst*, 1890, s. 22.

⁶ Prischl: *Advocatur und Anwaltschaft*, 1888, s. 149—151. Tak samo było, kiedy Irlandia straciła swego pierwszego adwokata w osobie Kurrena.

⁷ Gerland: *Die englische Gerichtsverfassung*, 1910, s. 857.

z nimi jeden stan.

Dzięki charakterowi sprawowanego zawodu adwokaci francuscy i angielscy tworzyli elitę prawniczą, dostarczającą obu establishmentom kandydatów do najwyższych stanowisk w państwie. Wielu adwokatów pełniło funkcje prezydentów, premierów, kanclerzy, ministrów, sędziów sądów najwyższych. We Francji np. do chwili wybuchu drugiej wojny światowej aż siedmiu adwokatów pełniło obowiązki prezydentów Republiki (Adolf Thiers, Juliusz Grévy, Emil Loubet, Armand Fallières, Raymond Poincaré, Aleksander Millerand i Gaston Doumergue), natomiast trzydziestu zajmowało stanowiska premierów, a wśród nich takie znakomitości, jak Aristides Briand, Gaston Doumergue, Paul Boncour czy Leon Blum.

Zachodnioeuropejscy adwokaci spychali zdecydowanie na drugi plan zastępców sądowych — *avoués* i *attorneys* i sprzeciwiali się projektom połączenia ich grupy z nimi.⁸ Wszelkie inicjatywy w tym kierunku były przez nich zwalczane, chociaż sytuacja, zwłaszcza na prowincji, zmuszała do reformy ustroju adwokatury. Vailler, adwokat francuski, który kilka lat pracował w palestrze jako pełnomocnik procesowy — *avoué*, tak przedstawiał sytuację adwokatury prowincjonalnej: „Adwokatura i przedstawicielstwa sądowe były tam nieraz z powodu braku adwokatów połączone i jedni z nich byli więcej adwokatami, inni zaś — a była ich większość — więcej pełnomocnikami niż adwokatami.”⁹

Podobna sytuacja panowała w palestrze włoskiej i hiszpańskiej, gdzie również funkcje zastępstwa procesowego i funkcje obrony cywilnej były rozdzielane między dwie różne osoby.¹⁰ Tam również zacierają się różnice między adwokatami a zastępcami procesowymi. Doprowadziło to do połączenia tych klas prawników we Włoszech w latach dwudziestych w ramach jednej korporacji zawodowej.

W systemie niemieckim adwokatury nie było podziału na dwie grupy. Adwokat był obrońcą i dokonywał równoległe wszystkich czynności procesowych. Już w XVIII wieku adwokaci niemieccy zaczęli pełnić obowiązki pełnomocników, a ku końcowi tego stulecia obie funkcje zostały ostatecznie połączone. Od tego czasu adwokaci niemieccy mieli prawo występować w charakterze obrońców we wszystkich sądach Rzeszy, ale zastępować strony w roli pełnomocników mogli tylko w tych sądach, do których byli przydzieleni.¹¹ Wprawdzie w Królestwie Westfalii, utworzonym przez Napoleona, recypowano w 1810 roku francuski system us-

⁸ Appleton: *Traité de la profession d'avocat*, 1923, s. 217.

⁹ Vailler: *Les avoués au XX siècle*, 1908, s. 187.

¹⁰ Zanardelli: *L'avocatura*, 1879, s. 25.

¹¹ Schubert: *Französisches Recht in Deutschland zu Beginn des 19 Jhts*, Köln—Wien 1977, s. 560.

trojowy adwokatury, tak że istniał przy sądach podział na *avoués* (*Sachwalter*) i *avocats* (*Anwalte*), jednakże system ten długo się nie utrzymał. Adwokat niemiecki był więc nie tylko patronem, ale również pełnomocnikiem klienta. Schenk w związku z tym zauważa, co następuje: „Profesja adwokata niemieckiego stała się odtąd mieszaniną wszystkiego, co tylko jest możliwe, począwszy od prowadzenia procesów, a kończąc na redagowaniu plenipotenencji, zarządzaniu domami, prowadzeniu biur do egzekucji wyroków i sprzedaży nieruchomości, kancelarii protestów wekslowych i obrony w sprawach karnych.”¹²

Prischl krytycznie ocenia ustrój adwokatury niemieckiej podnosząc, że „z chwilą gdy w Niemczech połączono z obroną sądową przedstawicielstwo procesowe, dusza adwokata rozdzieliła się: do jego stóp przywiązano ciężkie kule przedstawicielstwa procesowego, które mu nie pozwalały — pomimo wysiłków — podnieść się do idealnego świata prawa i zmuszały ciągle powracać do dziedziny niskich ziemskich pobudek.”¹³ Być może z tego powodu adwokatura niemiecka nie odegrała w życiu publicznym kraju takiej roli, jaką odegrała adwokatura francuska, angielska czy Stanów Zjednoczonych. Zarówno w Niemczech jak i Austrii nie rozwinęło się też krasomówstwo sądowe w takich rozmiarach jak w państwach Europy Zachodniej. Chociaż dodać tu trzeba, że odnotowano również i tam kilku znakomitych mówców, takich jak Vincenz Deycks, Aurel Holthoff, Lorenz Brentano.

W Niemczech i Austrii adwokatura została zorganizowana nowocześnie w drugiej połowie XIX wieku. Traktowano ją jako wolny zawód dostępny dla wszystkich posiadających wymagane przez prawo kwalifikacje. O zniesienie *numerus clausus*, który ograniczał możliwość wykonywania zawodu adwokackiego, prowadzono w Niemczech długą kampanię, która osiągnęła szczyt w latach sześćdziesiątych ubiegłego wieku. Wówczas to opublikowano szereg artykułów, w których domagano się zniesienia ograniczeń stosowanych przy przyjmowaniu w szeregi palestry osób z odpowiednimi kwalifikacjami.

Rzecznikami otwarcia dostępu do adwokatury byli przede wszystkim prof. Gneist oraz Jaques.¹⁴ Starania ich zostały uwieńczone powodzeniem. W 1878 roku, po zjednoczeniu Niemiec oraz ujednoczeniu ustroju sądownictwa i procesu w Rzeszy Niemieckiej, wprowadzono zasadę wolności wykonywania zawodu adwokackiego. Odtąd datował się znaczny napływ kandydatów do tego zawodu, zwłaszcza w większych centrach kraju. Szybko zwiększała się liczba adwokatów, jak np. w okręgu berlińskim, gdzie

¹² Prischl: op. cit., s. 251.

¹³ Ibidem, s. 157.

¹⁴ Gneist: *Frei Advokatur, die erste Förderung aller Justizreforme in Preussen, 1867*, s. 24.

liczba adwokatów w stosunku do tysiąca ludności kształtowała się w 1880 roku jak 1 do 14671, a w 1893 jak 1 do 5422. Przed 1914 rokiem było w Niemczech około 6000 adwokatów. Liczba ta wskazuje, że istniało przepełnienie w tej adwokaturze.¹⁵

W Austrii ustawa adwokacka z 1868 roku otworzyła również wolny dostęp do adwokatury, w wyniku czego obserwujemy wzrost jej szeregów w następnych latach. Dane te w 1859 roku kształtowały się jak 1 do 22638, a w 1890 roku jak 1 do 7683 mieszkańców. Należy dodać, że duży wzrost liczbowy członków paletystry powodował zarówno w Niemczech jak i w Austrii zubożenie jej szeregów oraz zaostrzenie konkurencji.

W pierwszej połowie XIX wieku było w Galicji według relacji K. Sojka-Zielińskiej tylko czterdziestu adwokatów.¹⁶ Łatwo więc dorobili się oni znacznych fortun. Schnurr-Peplowski w swoich pamiętnikach zauważa w związku z tym, co następuje: „Adwokaci uposażeni niesłychanym monopolem w Galicji nie mogli być bezinteresowniejszymi, jak gdziekolwiek indziej. Sami, jedynie znając labirynt austriackiej procedury, nieskwapliwie zapewne wyprowadzali stamtąd kogoś, kto się tam za ich pośrednictwem zapuścił. Zaręczało to im nieskończone pasmo dochodów.”¹⁷

Likwidacja *numerus clausus* doprowadziła do pauperyzacji adwokatury niemieckiej i austriackiej u progu XX wieku. Niektórzy adwokaci zaczęli w celach zarobkowych pełnić funkcje nie licujące z charakterem zawodu, trudniąc się np. zarządaniem domami i majątkami, maklerstwem, pośrednictwem między dłużnikami a wierzycielami.

W cesarstwie rosyjskim ustrój adwokatury przysięgłej ukształtował się od 1864 roku na modłę niemiecką. W związku z tym nie istniał w jej szeregach podział na obrońców sądowych i pełnomocników, tak że obie te funkcje były połączone i usankcjonowane przez obowiązujące ustawodawstwo. Nie wytworzył się więc tam typ adwokata ograniczającego się tylko do konsultacji i obrony ustnej w sądzie. W adwokaturze rosyjskiej obowiązywała zasada wolności zawodu. Warunkiem zaliczenia do jej szeregów było ukończenie studiów i praktyka sądowa. Nowa ustawa powołała do życia rady adwokackie (obroncze). R. Łyczywek podnosi w związku z tym, że „niejednokrotnie stanowiska dziekanów w tych radach zajmowali Polacy zamieszkujący później w Warszawie (np. adw. Spasowicz w Petersburgu, adw. Knoll w Kijowie, adw. Bogacki w Odessie).¹⁸

¹⁵ Jacques: Die frei Advokatur und ihre Organisation, 1868, s. 32.

¹⁶ K. Sojka-Zielińska: Organizacja sądownictwa od reform józefińskich do 1848 r. (w:) Historia państwa i prawa Polski, t. III, 1981, s. 747.

¹⁷ Schnurr-Peplowski: Z przeszłości Galicji 1772—1862, t. II, 1804, s. 73.

¹⁸ Z. Krzemiński, R. Łyczywek: Adwokatura warszawska, 1982, s. 83.

Mimo obowiązywania w Rosji zasady wolności zawodu, aż do wybuchu I wojny światowej nie było tam takiego przepełnienia w adwokaturze, jak w Niemczech i Austrii. W jej szeregach pozostawało około 16 000 adwokatów.¹⁹ Byli oni nierównomiernie rozmieszczeni na terytorium ogromnego państwa, koncentrując się głównie w dużych miastach i centrach polityczno-administracyjnych. Wpływało to ujemnie na stan obsługi prawnej, szczególnie na prowincji, a także na zaniechanie swych obowiązków przez przetrzymywanie dokumentów klientów w ciągu dwóch lat bez rozpoczęcia kroków sądowych itp. Najgorzej, jak świadczą o tym sprawozdania rad adwokackich, wyglądały omawiane stosunki w guberni kazańskiej i omskiej, gdzie karami dyscyplinarnymi ukarano w latach 1912—1914 ca 34% i 33% ogółu adwokatów w tych guberniach.²⁰ Czynniki rządowe i organy samorządu adwokackiego zwalczały ten stan rzeczy, dając temu wyraz na łamach pism prawniczych oraz w wystąpieniach ministra sprawiedliwości do Rady Państwa.²¹

Adwokaci rosyjscy nie odgrywali tak doniosłej roli w życiu politycznym Rosji jak adwokaci francuscy i angielscy w swoich krajach. W warunkach carskiego absolutyzmu i samodzieźawia nie mieli możliwości stać się chorążymi rozwoju prawnego swego narodu.

Również adwokatura rosyjska miała znakomitych mówców sądowych. Sławę na tym polu zdobyli: Anatol Koni, Aleksander Urusow, Andrejewski, Plewako. Uważano ich za wielkich adwokatów, którzy bardzo pomagali sądowi przy rozwiązywaniu kwestii prawnych.

W Niemczech wcześniej niż gdzie indziej obie funkcje adwokatury zostały ostatecznie połączone.²² Wskutek tego charakter profesji uległ istotnej zmianie. Tendencje, by adwokatura stanowiła korporację tej samej klasy prawników, znane były również w Europie zachodniej. Znajdowało to wyraz w publikacjach Payena, Duveau, Gardenata, Valliera.²³ Wskutek braku adwokatów na prowincji proces łączenia adwokatów z *avoués* przebiegał we Francji szybciej niż w Anglii. Połączenie to z punktu widzenia materialnego było korzystne dla adwokatów, ale powodowało z ich strony opory, gdyż obawiali się obniżenia godności sprawowanej profesji.²⁴

¹⁹ Istorija russkoj adwokatury pod red. Herneta, II, 1916, s. 3, 6.

²⁰ Zurnał graždanskogo i ugołownogo prawa, 1891, nr 10, s. 155, 193.

²¹ Istorija russkoj adwokatury (przedstawienie na temat adwokatury ministra sprawiedliwości hr. Pahlena do Rady Państwa z 1878 r.).

²² Weissler: Geschichte der Rechtsanwaltschaft, 1905, s. 168.

²³ Payen et Duveau: Les règles de la profession d'avocat, 1926, s. 12; Gardenat: Traité de la profession d'avocat, 1931, s. 101.

²⁴ Gerland: op. cit., s. 896—897.

W drugiej połowie XIX wieku, w większości państw europejskich zwyciężyła zasada wolności zawodu adwokata. Zniesienie *numerus clausus* przyczyniło się jednak do pauperyzacji zawodu.

System niemiecko-austriacki adwokatury, w którym adwokat zastępuje klienta i dokonuje zamiast niego wszystkich czynności procesowych, utrwalił się ostatecznie i znalazł swój wyraz we współczesnych przepisach o ustroju adwokatury. Tym samym zakończony został zapoczątkowany jeszcze w późnym średniowieczu proces podziału adwokatów na odrębne grupy, który to podział stale wywoływał wiele krytycznych polemik wśród członków palestry.

MIROSLAW NESTEROWICZ

ODPOWIEDZIALNOŚĆ CYWILNA HOTELU ZA BEZPIECZEŃSTWO POBYTU GOŚCI HOTELOWYCH

Artykuł 846 i nast. k.c. normują odpowiedzialność hotelu lub podobnego zakładu za utratę lub uszkodzenie rzeczy wniesionych przez gości hotelowych. W niniejszej pracy rozważa się zagadnienie nie unormowane, mianowicie obowiązek zapewnienia gościom hotelowym bezpieczeństwa pobytu. Obowiązek ten wypływa — zdaniem autora — z umowy hotelowej, dotyczy osoby gościa hotelowego i ma charakter kontraktowy. Niezależnie od tego odpowiedzialność hotelu za szkody na osobie wyrządzone gościowi hotelowemu może mieć charakter deliktowy wówczas, gdy szkoda wynikła z czynu niedozwolonego po stronie hotelu.

Hotel¹ jest zobowiązany do zapewnienia bezpieczeństwa pobytu gościowi hotelowemu. Niezależnie od odpowiedzialności za szkodę, której przedmiotem są rzeczy wniesione przez gościa hotelowego, hotel może ponieść odpowiedzialność za doznaną przezeń szkodę na osobie i na innych rzeczach, które nie są rzeczami wniesionymi. O ile jednak ta pierwsza odpowiedzialność jest szczegółowo uregulowana w kodeksach cywilnych lub w innych ustawach (jak np. w Polsce w art. 846 i nast. k.c.),² o tyle dla dru-

¹ Posługujemy się tu terminem „hotel”, lecz chodzić będzie o wszelkie zakłady hotelarskie (hotele, motele, pensjonaty, domy wycieczkowe, schroniska turystyczne itp.), a także o podobne zakłady (art. 846 § 1 k.c.) w pojęciu przyjętym w doktrynie i orzecznictwie (domy wczasowe, sanatoria, prewentoria, lecz nie szpitale).

² Zob. M. Nesterowicz, A. Rembieliński: *Odpowiedzialność cywilną zakładu hotelarskiego za rzeczy gości hotelowych*, Warszawa 1986.